

СОВРЕМЕНОТО ВОСПИТАНИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ

-СОСТОЈБИ, ПРЕДИЗВИЦИ И ПЕРСПЕКТИВИ-

зборник на трудови

2016, ШТИП

ОПШТИНА ШТИП
КОМИСИЈА ЗА ОБРАЗОВАНИЕ, СОВЕТ НА ОПШТИНА ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ

СОВРЕМЕНОТО ВОСПИТАНИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ
-состојби, предизвици и перспективи-

2016, Штип

MUNICIPALITY OF STIP
COMMITTEE ON EDUCATION, COUNCIL OF THE MUNICIPALITY OF STIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

CONDITIONS, CHALLENGES AND
PERSPECTIVES IN EDUCATION IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

2016, STIP

Издава

НУ-УБ „Гоце Делчев“ Штип

За издавачот

Милена Ристова-Михајловска

Организационен одбор

Снежана Мирасчиева—претседател

Членови

Соња Петровска, Емилија Петрова Ѓорѓева, Никола Смилков, Снежана Јованова Митковска, Даниела Коцева, Весна Ничева, Елена Ташкова, Јовче Арсов, Соња Николова, Атанас Крстовски, Цветанка Красиќ, Снежана Санева, Илија Митров, Трајан Коцев, Данче Николовска Вратевска, Димитар Љуботенски, Зоран Костовски, Вања Џамбазова Николовска, Јане Миланов, Маја Ашкилова, Јордан Митков, Ирена Китанова, Верица Јосимовска, Оливер Цацков

главен и одговорен уредник

Снежана Мирасчиева

уредник

Соња Петровска

уредувачки одбор

Снежана Мирасчиева (Македонија), Димитар Димитров (Бугарија), Младен Вилотијевиќ (Србија), Нина Биједиќ (Босна и Херцеговина), Лилјана Тодорова (Бугарија), Татјана Атанасова Пачемска (Македонија), Кристинка Селаковиќ (Србија), Јосип Милат (Хрватска), Емилија Петрова Ѓорѓева (Македонија), Трајан Попковчев (Бугарија), Крстивоје Шпијуновиќ (Србија)

јазична редакција на македонски јазик

Весна Ристова

лектура на англиски јазик

Снежана Кирова

дизајн на корица

Никола Смилков

техничка поддршка

Верлица Јосимовска

печати

Полиестердеј -исток, Штип

Тираж 500

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

37(082)

СОВРЕМЕНОТО воспитание и образование : состојби, предизвици и
перспективи : зборник на трудови / [главен и одговорен уредник
Снежана Мирасчиева]. - Штип : НУ Универзитетска библиотека "Гоце
Делчев", 2016. - стр.147 : илустр.53; 30 см

На наспор. насл. стр.: Conditions, challenges and perspectives in
education in the Republic of Macedonia. - Фусноти кон текстот. -
Библиографија кон трудовите. - Abstract

ISBN 978-608-242-037-0

1. Ств. насл. на наспор. насл. стр.

а) Образование - Зборници

COBISS.MK-ID 102297098

СОДРЖИНА

Предговор	9
1. Марина Алексовска, Виолета Стошевска, Лидија Николовска – Георгиевска Растеме заедно Marina Aleksovska, Violeta Stosevska, Lidija Nikolovska-Georgievska We grow together	10
2. Билјана Ефтимова Бошкова, Деспина Сивевска Природната околина како средина за учење на децата од предучилишна возраст Biljana Eftimova Boskova, Despina Sivevska Natural environment as a learning environment of preschool children	12
3. Емилија Петрова Ѓорѓева Карактеристики на современото училиште во контекст на воспитната компонента Emilija Petrova Gjorgjeva Characteristics of modern school in the context of the educational component	18
4. Валентина Петрушева Естетското – важен аспект на современото образование и воспитание Valentina Petruseva Aesthetic – an important aspect of the contemporary education and upbringing	21
5. Габриела Димова Здравствената едукација на родителите - тенденција на образованието денес Gabriela Dimova Health education of parents - tendency of education today	25
6. Снежана Јованова-Митковска Техники на учење во високошколската настава Snezana Jovanova- Mitkovska Technique of learning at the academic teaching	29
7. Снежана Мирасчиева Современа настава за современо образование Snezana Mirascieva Modern teaching for modern education	34
8. Верица Јосимовска Застапеноста на интеркултуралните вредности во системот на современото образование и воспитание Verica Josimovska The presence of intercultural values in system contemporary education	37

9. Милена Ристова-Михајловска
Жанрот полемики во старата писмена традиција и неговата актуелност во современiot образовен процес
Milena Ristova-Mihajlovska
The genre polemics in the old written tradition and its relevance in the modern educational process 40

10. Павлина Николовска, Нада Ѓоргова, Влатко Николовски
Специфични развојни потешкотии кај децата како проблем во современото образование
Pavlina Nikolovska, Nada Gjorgova, Vlatko Nikolovski
Specific developmental disorders in children as a problem in modern education..... 48

11. Славица Танева Анева
Инклузијата во образованието, позитивните и негативните страни од аспект на општеството со посебен осврт на ученици со аутизам
Slavica Taneva Aneva
Inclusion in education, advantages and disadvantages with respect of society with special reference to students with autism 54

12. Даниела Коцева
Меѓуетничките односи во образовниот систем
Daniela Koceva
Interethnic relations in the educational system..... 57

13. Стојко Стојков
Изучувањето на македонската национална историја во бугарските училишта
Stojko Stojkov
The study of Macedonian national history in Bulgarian schools 62

14. Снежана Јованова-Митковска
Социометриски истражувања-потреба, значење
Snezana Jovanoa-Mitkovska
Sociometric research - necessity, importance 66

15. Елена Мирасчиева
Методот на демонстрација во индивидуалната настава по флејта
Elena Mirascieva
Method of demonstration in individual teaching of flute 72

16. Оливер Цацков
Учењето по пат на откривање незаменлива компонента во наставата по историја
Oliver Cackov
Learning by exploring - irreplaceable component in the teaching of history..... 75

17. Драгана Кузмановска, Снежана Кирова, Биљана Иванова
Интернационалниот карактер на народните пословици и поговорки
Dragana Kuzmanovska, Snezana Kirova, Biljana Ivanova
International character of sayings and proverbs 78

18. Марија Тодорова, Татјана Уланска Рано изучување на странски јазик Marija Todorova, Tatjana Ulanska Early language acquisition	82
19. Лилјана Макаријоска, Жаклина Ѓорѓиоска Кон реализацијата на областа дијалектологија во гимназиското образование Liljana Makarijoska, Zaklina Gjorgjioska Towards the implementation of the area of dialectology in high school education	86
20. Деспина Сивевска Средствата за масовна комуникација и слободното време на децата и младите Despina Sivevska Means of mass communication and leisure time of children and youth	91
21. Киро Јорданов Градиме мостови преку МИО активности Kiro Jordanov Building bridges through MIE's activities	96
22. Веска Влахова Педагошкиот пристап во образовниот процес на субјектот – наставник во корелација со субјектот ученик Veska Vlahova Pedagogical approach in the educational process of the subject – teacher in relation to the subject – student	104
23. Билјана Алексова Даневска Техники за градење на самодоверба кај децата во ран детски развој од одделенска настава во наставата по англиски јазик Biljana Aleksova Danevska Techniques for building confidence in children in early child development in lower grades in teaching english language	108
24. Киро Јорданов, Драгица Петрова, Загорка Чапова Дигитална зависност кај учениците Kiro Jordanov, Dragica Petrova, Zagorka Chapova Digital addiction of students	114
25. Славица Стојанова, Трајче Стојанов Образованието како место за изградба на добар граѓанин Slavica Stojanova, Trajce Stojanov Education as a place for building a good citizen	123
26. Снежана Ставрева Веселинова, Трајче Стојанов Од екоетика до екосвест Snezana Stavreva Veselinova, Trajce Stojanov From eco-ethics to eco-awareness	127
27. Снежана Мојсоска, Данче Николовска Вратевска	

Економскиот раст и знаењето за банкарските наспроти пазарните финансиски системи

Snezana Mojsoska, Danche Nikolovska Vrateovska

The economic growth and the knowledge about banking versus market financial systems..... 130

28. Слаѓана Костадиновска, Данче Николовска Вратеовска, Миле Вратеовски

Функциите на менаџментот на човечки ресурси и банкарските институции

Slagjana Kostadinovska, Danche Nikolovska Vrateovska, Mile Vrateovski

Functions of the management of human resources and the banking institutions..... 135

29. Данче Николовска Вратеовска

Наученото од глобалната економска криза (2008) за силните и слабите страни на финансискиот систем и макроекономската стабилност во македонија

Dance Nikolovska Vrateovska

The learned of the global economic crisis (2008) about the strenghts and the weaknesses of the financial system and macroeconomic stability in Macedonia..... 139

30. Данче Николовска Вратеовска

Детерминантите на инфлацијата низ различните макроекономски школи

Dance Nikolovska Vrateovska

Detreminants of the inflation through the various macroeconomic schools 144

МЕЃУЕТНИЧКИТЕ ОДНОСИ ВО ОБРАЗОВНИОТ СИСТЕМ*Даниела Коцева**Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип*

Апстракт: Република Македонија како мултиетничка, мултикултурна и мултиконфесионална држава, преку својата легислатива, им обезбедува остварување, како на индивидуалните така и на колективните права на сите етнички заедници. Во тој корпус на етнички права спаѓа и правото на образование на етничките заедници. Досегашната образовна политика на Република Македонија укажува на тоа дека се правени значајни напори за целосно интегрирање на припадниците на етничките заедници во образовниот систем на Република Македонија. Образовната легислатива во Република Македонија создава оптимални услови за образование на етничките заедници на сопствениот мајчин јазик и за негување на сопствениот културен идентитет. Но, и покрај тоа што легислативата нуди нормални предуслови за образование на етничките заедници, во РМ понатаму нема нивна задоволителна вклученост во образовниот систем и онаму каде што се застапени, нивните постигнувања се на многу ниско ниво. Градењето на доверба меѓу заедници се гледа во зголемувањето на меѓусебната комуникација во сите сегменти на општествено живеење, а пред сè и над сè, во образовните институции од најниско до највисоко ниво. Имајќи предвид дека мултикултурализмот и добрите меѓуетнички односи се темел на кој се гради квалитетното образование, кое води до подобрување на резултатите на учениците, преземени се и конкретни реформи на национално ниво за унапредување на истото. Во трудот накратко ќе се анализираат меѓуетничките односи во образованието и политиката која се води кон нивно подобрување со цел да се изгради едно кохезивно општество.

Клучни зборови: образовна политика, меѓуетнички односи, квалитетно образование, соживот, толеранција.

INTERETHNIC RELATIONS IN THE EDUCATIONAL SYSTEM*Daniela Kocева**Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delchev” Shtip*

Abstract: Macedonia as a multiethnic, multicultural and multireligious state, through its legislation provides exercise of both individual and collective rights of all ethnic communities. This body of ethnic rights includes the right to education of ethnic communities. The current education policy of the Republic of Macedonia suggests that significant efforts are made for full integration of ethnic communities in the educational system of the country. The education legislation in the Republic of Macedonia creates optimal conditions for the education of ethnic minorities in their mother tongue and fostering their cultural identity. But, although the legislation provides normal preconditions for the education of ethnic communities, their involvement in the educational system in Macedonia is still not satisfactory, and where they are represented, their achievements are very low. The building of trust between communities is seen as increasing mutual communication in all areas of social life, and, above all, in educational institutions from the lowest to the highest level. Considering that multiculturalism and good inter-ethnic relations are the foundation for building qualitative education leading to improved student outcomes, concrete reforms have been undertaken at national level to promote these. This paper will briefly analyze ethnic relations in education and the politics that leads to their improvement in order to build a cohesive society

Keywords: educational policy, interethnic relations, qualitative education, coexistence, tolerance.

Анализа на моменталната состојба

Во последно време, во медиумите и јавниот живот сè поактуелни и експонирани се извештаите за сè поизразена тенденција на поделба по етничка основа во училиштата. И покрај општо прифатените предности на мултикултурализмот во образованието и потребата од подобрување на меѓуетничките односи преку образованието, во училиштата сè позачестени се

случаите на поделба по етничка основа. Целта на овој труд е да ги анализира основните причини за етничката поделеност во училиштата, и да укаже на можните насоки со кои би се зголемило вниманието, а со тоа и ќе ги поттикне сите граѓани, па и меѓународната заедница на активности преку кои ќе се обезбеди вградување на принципите на мултикултурализмот и градење на меѓуетничките односи. Оваа анализа поаѓа од нормативната рамка, владините програми и реформи, наставните планови и програми, учебниците, односите кои се остваруваат во училиштата во поглед на меѓуетничките односи во образовниот систем. Подобрувањето на меѓуетничките односи, претставува најважна карактеристика на квалитетното образование и придонесува за подобрување на човечкиот потенцијал и за градење на кохезивно општество.

Истражувањата и претпоставките за главните причини на ваквата тенденција укажуваат на голем број слабости на национално и училишно ниво. За таа цел, согласно аспирациите за членство во ЕУ/НАТО и определбата за подобрување на квалитетот на образованието, во земјата се иницирани интензивни реформи во овој сектор. Преку овие реформи во земјата е остварен значителен напредок во промоција на правото на образование на различните етнички заедници, особено преку обезбедување образование на мајчин јазик и преку воведување децентрализација, со што етничките заедници, преку локалната власт, добија поголема контрола врз училиштата. Во земјата е остварен значителен напредок во зголемување на достапноста на сите нивоа на образование за децата од различните етнички заедници. Особен напредок се забележува во образованието на мајчин јазик, но исто така и во децентрализацијата со која општините се одговорни за управување со училиштата. Наставниот план за основното образование е сменет и ги содржи принципите на мултикултурализмот што е во согласност со примената на програмата Училиште по мерка на детето (УМД)** во рамки на реформите на национално ниво, како пристап базиран на правата на детето што се однесува на сите аспекти на образованието и нивниот придонес кон севкупниот детски развој.

Анализирајќи ја моменталната состојба може да се воочи дека владините програми и правната рамка во Република Македонија сепак промовираат меѓуетничка комуникација. Иако со одредбите се забранува дискриминација, наместо да се промовираат наведените принципи. Од друга страна, примената на принципите на почитување, толеранција и прифаќање се сведува на овозможување на употребата на јазиците на различните етнички заедници во земјата и поддршка на развојот на сопствениот идентитет (преку организирање настава на различни јазици и содржини кои се однесуваат на традицијата и историјата на сопствениот идентитет). Во нормативната рамка се спомнуваат одредени посакувани вредности во духот на меѓусебното почитување, меѓутоа не е дадена обврска за имплементирање на овие вредности во образовниот систем и не се спомнуваат механизми за стимулирање/санкционирање на почитувањето/непочитувањето на овие принципи, како на национално ниво, така и на ниво на училиште.

Новиот наставен план за деветолетката претставува добра основа за примена и промовирање на мултикултурализмот во училиштата. Наставниот план покажува напредок во однос на воведувањето на македонскиот јазик за припадниците на другите етнички заедници во прво одделение, но потфрла во воведување на учењето локален јазик за учениците Македонци. Наставните програми вклучуваат образовни цели кои промовираат мултикултурализам и почитување на етничките разлики (особено кога се работи за Образованието за животни вештини). Најпроблематични се тековните наставни програми по предметот Историја, кои иако нудат содржини за „другите“, не поставуваат експлицитни наставни цели преку кои би се обезбедило задолжително изучување на овие содржини, овозможувајќи изучувањето на историјата/културата на другите етнички заедници да зависи исклучиво од волјата на наставникот.

Анализата на учебниците укажува дека учебниците стимулираат етноцентризам наместо да даваат основа за градење граѓански и/или национален идентитет. Учебниците за сите предмети варираат по однос на квантитетот и квалитетот на содржините поврзани со мултикултурната реалност на земјата, но во повеќето од нив отсуствуваат содржини, ликови, слики и автори кои овозможуваат запознавање со културата и традицијата на „другите“ етнички заедници и увидување на заедничките основи.

Во однос на јазично-етничката поделеност во училиштата во последните 5-10 години, бројот на повеќејазични основни училишта со настава на македонски и/или на албански јазик е намален (од 72 на 63), како што е намален и бројот на ученици Македонци и ученици Албанци кои учат во нив, главно заради намалување на наталитетот и иселување. Јазичната поделба во основните училишта води и кон етничка поделба. Најизолирани се учениците Албанци. Дел од учениците Македонци може да имаат припадници на другите етнички групи како соученици бидејќи некои припадници од другите етнички заедници, што не се Албанци, учат на македонски наставен јазик. Во добар дел од основните училишта со повеќе наставни јазици вон-наставните активности се организираат одделно, според јазикот на наставата. Има и училишта кои поделбата според јазикот на настава ја вовеле во последните 5-10 години. Училиштата во земјата се поделени по етничка/јазична основа. Моделот на паралелизам и поделеност во образовниот систем е попрефериран во однос на моделот на интеграција кога се работи за споделување на физичкиот простор од страна на учениците, но исто така и кога се работи за вклучување во заеднички активности. Јасно е изразена поделбата на ние наспроти тие. И кај учениците Македонци и кај учениците Албанци се забележува високо ниво на оптовареност (поизразено кај учениците средношколци) со негативни етнички стереотипи и предрасуди за „другиот“. Истражувањата покажале дека помалите деца (и Македонци и Албанци) се чувствуваат поуплашени од припадниците на „другата“ етничка група, додека пак поголемите ученици Македонци перципираат позачестени форми на насилство и се чувствуваат позагрозени од „другите“ во споредба со нивните врстници Албанци. Меѓу девојчињата и момчињата од иста етничка заедница не постојат разлики во тоа како гледаат на насилството во училиште. Поизразена осетливост за насилство имаат и наставниците и родителите Македонци споредено со наставниците и родителите Албанци. Македонците се убедени дека степенот на насилство сега е повисок отколку што бил порано. Одговорноста за постоечката ситуација во училиштата возрасните Албанци и Македонци ја припишуваат главно на политичките влијанија, а многу малку на себе си.

И наставниците и учениците сметаат дека во рамките на локалната заедница постои подобра комуникацијата и повеќе дружењето со припадници на другата етничка заедница, отколку во училиштата. Во училиштата се користат најразлични стратегии за да се оневозможат директни контакти меѓу учениците Албанци и учениците Македонци, кои се состојат во временско или просторно дистанцирање на учениците по етничка линија. Вистинската причина за тоа е да се избегне меѓуетничко насилство, кое е присутно во најразлични форми (од психолошко, па сè до физичко), иако често се наведуваат и други изговори, како што се просторните услови или наследената состојба. Овие состојби во средните училишта се поизразени отколку во основните. Наставниците, барем на декларативно ниво, изјавуваат дека немаат проблем да се засили интеракцијата меѓу учениците Македонци и Албанци преку организирани заеднички активности во училиштето, но не секогаш мислат дека тоа ги подобрува интеретничките односи.

Поголема резерва за учество во заеднички активности пројавуваат наставниците Албанци, главно заради јазикот на кој активностите вообичаено се одвиваат. На декларативно ниво, постои соработка меѓу повеќето наставници од двете етнички заедници, која најчесто се состои во извршување на училишните обврски, а многу помалку е иницирана од потребата за професионално поврзување. Соработката е површна, без вистинска интеракција.

Училиштата немаат капацитети за конструктивно разрешување на конфликтите. Кога се случуваат конфликти меѓу учениците кои припаѓаат на двата етникума, често пати или се игнорираат или само површно се адресираат, во обидот да се спречи да добијат етничка димензија. На наставниците и управата им е многу важно да спречат конфликтите што добиваат етничка конотација да излезат во јавноста, за да не станат предмет на политичка и медиумска манипулација.

Стручните служби не се доволно подготвени да се справат со конфликтите и насилството, иако тоа од нив се очекува. Од друга страна пак, наставниците (и родителите) придонесуваат за интеретничка нетолеранција на тој начин што ги потхрануваат перцепциите за Албанците како насилници, а за Македонците како провокатори или како мирни. Пораката што им ја праќаат на учениците е да се воздржат од меѓусебна комуникација, за да се заштитат од „другите“. Постоечката

нетолеранција произлегува и од тоа што учениците, наставниците и родителите од двете етнички групи ги сметаат учениците од „другата“ група за попривилегирани на одреден начин. Кога Македонците посочуваат на нееднаков третман, се фокусираат на критериумите за оценување („учениците Албанци добиваат повисоки оценки за помалку знаење“), а кога Албанците зборуваат за нееднаквост, се фокусираат на условите за учење („преоптовареноста на паралелките на албански јазик со ученици, достапност на учебници на албански јазик, полоши инфраструктурни услови“).

Во повеќето училишта постојат ученички заедници, но нивната улога е формална и маргинална, што произлегува од отсуство на свесност и кај наставниците и кај учениците за значењето на партиципацијата на учениците. Учениците многу малку се прашуваат за мислење и скоро никогаш не учествуваат во донесување на одлуките што се однесуваат на нивните активности или проблеми во училиштето. Тоа значи дека не учествуваат во дискусии за заедничките активности и за меѓуетничките прашања во училиштето. Во сите училишта постојат родителски совети, кои главно не партиципираат во донесување на битните одлуки во училиштето, па така се исклучени и од решавање на проблемите врзани со меѓуетничките односи. Тогаш кога стануваат поактивни, тоа е најчесто како израз на потребата за етничко подвојување, наместо за меѓуетничка соработка. Училишните одбори имаат мешан состав, меѓутоа многу малку учествуваат во решавањето на прашањата поврзани со меѓуетничката комуникација. Всушност, решавањето на актуелни проблеми во училиштето законски не се во нивна надлежност, но одборите не ја користат законската можност да креираат политики и стратегии за меѓуетничка интеграција. Кога станува збор за комуникацијата со општината, се смета дека е задоволителна иако е главно формална и пред сè од финансиски карактер. Општините се малку инволвирани во меѓуетничките прашања што ги тангираат училиштата, освен кога одделни конфликтни ситуации ескалираат, па се принудени да се вклучат.

Конкретни мерки за подобрување на меѓуетничките односи во училиштата

Од образовниот систем се очекува да преземе конкретни чекори за да го воведо моделот на интеграција на местото на моделот на етничка поделеност кој сега доминира во училиштата. За таа цел треба да се воведат промени на национално ниво и на ниво на училиште во неколку различни домени.

За да се обезбеди подобра имплементација на принципите на мултикултурализмот во практиката треба:

Некои наставни програми да се рedefинираат/преработат или поконкретно да се преземат одредени чекори со цел:

- да се внесат задолжителни содржини за „другите“ во предметот Историја, кои ќе промовираат интеракција преку претставување на етничките заедници како дел од исти случувања и/или заеднички стремежи,
- да се обезбеди учењето на некој од јазиците на етничките заедници (на пр. албански, турски, српски) да биде третирано како побитно од учењето на втор странски јазик и
- да се создадат услови јазикот на некоја од етничките заедници кој ученикот ќе го избере, да се совлада во текот на редовното образование најмалку на ниво на основна комуникација.

За да се овозможи да се пишуваат учебници што ќе промовираат меѓусебно почитување и ќе помогнат за интегрирање на сите етнички заедници во македонското општество, неопходно е да се операционализираат критериуми за вреднување на учебниците од аспект на мултикултурноста.

Критериумите треба да се однесуваат на: презентирање и промовирање интеракција меѓу припадниците на различните етнички заедници во земјата преку обезбедување присуство на сите етнички заедници во прикажувањето на секојдневните активности и случувања (користење на имињата и белезите на другите етнички заедници во контекст на објаснување на секојдневниот живот или како дел од секојдневниот живот),

- запознавање со историјата, културата и традицијата на „другите“ етнички заедници преку обезбедување присуство на содржини, ликови, слики и автори (и машки и женски) кои произлегуваат од различните етнички заедници или се однесуваат на нив,

- прикажување на специфичностите на различните етнички заедници кои живеат во земјата, со нагласување на заедничките основи кои произлегуваат од меѓусебните влијанија и мешањето на културите во минатото и денес и

- нудење содржини и пристапи кои ќе го развиваат граѓанскиот и националниот идентитет кај припадниците на сите етнички заедници во земјата, наместо такви кои го негуваат етноцентризмот и се фокусираат исклучиво на етничкиот идентитет.

Подигнување на самосвеста и самокритичноста за сопствениот удел во постоечката состојба во меѓуетничките односи во училиштето – секогаш други се сметаат за виновни, без оглед на тоа дали се работи за ученици, родители или наставници од „другата“ етничка заедница, или за политички партии и медиуми.

Во доменот на управување и раководење со училиштата, училиштата треба да развијат и применат стратегии за да го прекинат и сменат трендот на поделеност и изолација со кои:

- ќе се обезбедат просторни и временски услови кои ќе овозможат повеќе контакти меѓу учениците: повеќе „мешани“ училишта, згради, спратови, смени,

- ќе се обезбеди рамноправен третман на јазиците во наставата и на учениците кои учат на различните наставни јазици и еднаква застапеност на јазиците и културите во заедничкиот простор (повеќејазичност на сите видливи написи во училиштето и рамноправна застапеност на сликите, симболите и пораките кои се поврзуваат со културниот идентитет на учениците),

- ќе се обезбеди мултиетнички состав на стручната служба и ќе се промовира билингвалност во работата на стручната служба,

- училишниот одбор ќе се насочи на внесување на мултикултурноста во актите, плановите и програмата на училиштето и

- ќе се изградат механизми за мониторирање на сите активности кои се однесуваат на почитување на принципите на мултикултурализам во училиштето, како и на процедури за известување и постапување во случаи на нарушување на тие принципи.

Во сферата на справување со насилство и разрешување конфликти училиштата треба:

- да ги подигнат капацитетите на учениците, управата, наставниците и родителите (преку користење на информативни материјали и спроведување обуки) да ги препознаваат сите облици на насилство, да ги осудуваат и да и се спротиставуваат и

- да подготват правила и процедури за постапување во случај на конфликт и да се овозможи управата, стручната служба и наставниците да се обучат за ненасилно разрешување на конфликтите.

Кога се работи за мултикултурноста и интеграцијата во наставните активности неопходно е:

- да се зајакне реализацијата на образование за животни вештини во основните училишта и да се воведат образование за животни вештини во наставниот план и програма за средните училишта и да се обучат наставниците за негова реализација,

- училиштата до максимум да ја користат можноста за организирање заеднички наставни активности како што се, на пример, заеднички часови по физичко образование, информатика, странски јазици и

- учениците Албанци да се стимулираат да го учат и користат македонскиот јазик, а учениците Македонци да го учат и користат албанскиот јазик.

Во доменот на развивање на капацитетите на наставниците неопходно е:

- да се обучат наставниците да ги препознаваат етничките стереотипи и предрасуди кај себе и кај другите и да можат активно да им се спротиставуваат на предрасудите кои се манифестираат во училишната практика,

- да се обучат наставниците да работат на заеднички активности во етнички/јазично мешани тимови и со етнички/јазично мешани групи ученици,

- да се обучат наставниците да ги користат понудените наставни материјали и да избираат и користат алтернативни наставни материјали на начин кој ќе обезбеди промовирање на етничката интеграција, наместо етничка поделба и

- наставниците од различните јазици во наставата да се стимулираат редовно и долгорочно да соработуваат на професионален план (од подготовка за настава и оценување на учениците, до решавање на тековни проблеми).

Кога се работи за заеднички воннаставни активности во училиштето:

- самите училишта да иницираат и спроведуваат заеднички воннаставни активности (секции, приредби/прослави и др.) и вонучилишни активности (излети/екскурзии, учества на меѓуучилишни натпревари, посета на културни настани и др.) кои вклучуваат поголем број ученици, се одвиваат почесто и траат подолго и
- да се идентификуваат проекти што се/биле иницирани и спроведувани од невладини и други организации, а покажале позитивни резултати во промовирање на меѓуетничка соработка и да се обезбеди нивна одржливост.

Во сферата на партиципација на учениците потребно е училиштата да создадат услови за:

- ученичките заедници да се формираат според демократските принципи и
- да се обезбеди учество на учениците (директно и преку ученичката заедница) во процесите на одлучување во училиштето, особено во однос на прашањата што се однесуваат на меѓуетничката соработка.

Кога се работи за соработка на училиштето со родителите неопходно е:

- родителите активно да се вклучат во активностите на училиштето наменети за етнички/јазично „мешани“ групи ученици и
- родителите помасовно и суштински да се вклучат во донесувањето одлуки и решавањето на проблемите во училиштето, особено за оние што се од сферата на меѓуетничките односи.

Во контекст на погоре спомнатите наоди и препораки, анализата дава основа за активирање на сите засегнати страни како министерствата, институциите, локалната власт, училиштата и заедниците. Сите овие страни се одговорни за создавање училишта каде што културните и етничките разлики не треба да се причина за поделби, туку ќе бидат промовирани, прифатени и почитувани, во насока на градење на толерантно, кохезивно општество.

Литература:

- Бешка-Петроска В., Најчевска, М., Кениг, Н., Балажи, С., Томовска, А. (2009), „Студија за мултикултурализмот и меѓуетничките односи во образованието“ Скопје: УНИЦЕФ
- Петровски, В., Мирасчиева, С. (2013), „Мултикултурализам и интеркултурна комуникација“, Штип: Генекс
- Ременска, Ф., Т. (2007), „Албанците и Македонците: Етничката интеграција во Република Македонија, пред и по конфликтот од 2001 година“, Скопје: 2-ри Август С